

střet a zároveň setkání lokálních fakt s globálním kontextem. Výzkum zaměřený na různorodé interakce a vyjednávání individuálních lokálních životů s „globálními souvislostmi“ společně s analýzou kulturních a společenských dynamik ovlivňovaných migrací (transnacionální, nucené, teritoriální) a jejichmi důsledky, mohou odhalovat siločáry formující charakter globalizovaného světa. Je jen

dobře, že konference prostřednictvím příspěvků prezentujících, kritických reflexí diskutantů a pozornosti početného publika zastoupeného odbornou veřejností řešila pestrá témata právě z této perspektivy. Prosvítily se tak mnohé akty strukturálního násilí, které jsou s migrací úzce spojeny.

Michal Pavlásek (EÚ AV ČR, v. v. i.)

Ohlédnutí za festivaly židovské kultury: Polná, Holešov, Třebíč

Druhá polovina července a začátek srpna jsou věnovány festivalům židovské kultury v Polné, Holešově a Třebíči. Z pohledu etnomuzikologa je možno se ptát, jaké významy se k současným podobám festivalů pojí a jaké oblasti ke zkoumání se nabízejí? Co to je „židovská kultura“ a zvláště pak „židovská hudba“? Jak dokazuje pestrá paleta událostí hodných odborné pozornosti, v **posledních letech se v uměleckých dílech i kulturně-vzdělávacích akcích** poukazuje na paměť a vzpomínání. Vždy je však otázkou, kdo na koho vzpomíná, při jakých příležitostech a především jak a proč. Jak ukázali M. Halbwachs i P. Nora, podoby vzpomínání i koncept *míst paměti* úzce souvisejí s trvale přetvářenou národní identitou, u níž má každá doba tendenci zdůraznit anebo potlačit jiné prvky. Z důvodu hrůzné historické skutečnosti nacistického pokusu o totální vyhlazení Židů a následného odchodu hrstky přeživších z Československa bohužel není překvapivé, že nezbývá na Židy a jejich kulturu než vzpomínat. Mezi pořadateli festivalů jsou to dnes z valné většiny nežidé, kdo předvádějí představovanou podobu židovské kultury nežidovské většině. Židé jsou **de facto nepřítomnou, ve většině již rozpuštěnou menšinou** a v jistém

ohledu také menšinou v ústraní, neboť je lze „potkat“ spíše než na ulici v památnících a muzeích (současně ale jejich nepřítomnost nebo neviditelnost nezapřičiňuje vymizení antisemitismu). Příznačně byl i letos na festivalech věnován prostor pietním aktům (Holešov) a připomínání tragického osudu Židů za druhé světové války prostřednictvím přednášek na dílčí témata. Je tedy smutným faktem, že **do židovské kultury představované festivaly tohoto typu vždy patří připomínání perzekuce a vyhlazování nacisty**, ale i reminiscence předchozích pogromů a dalších aktů násilí na Židech, včetně obvinění z rituálních vražd (přednáška Daniela Soukupa o vraždě Josefy Trčkové v Holešově).

Současně je možné si povšimnout, že odkaz Židů a židovská kultura se v posledním desetiletí staly vítaným prostředkem k poukázání na rozmanitost a zvláštnost daného regionu. Řadě samospráv se podařilo zrekonstruovat mimo jiné i židovské historické památky. Počátky festivalu v Třebíči se **kryjí se zapsáním trebičské židovské čtvrti na seznam Světového kulturního dědictví UNESCO** v roce 2003. Naproti tomu polenský festival se v roce 2018 koná podruhé. Ale i jeho vytvoření má návaznost na rekonstrukci

a celkovou revitalizaci tamní židovské čtvrti, Rabínského domu a synagogy, které se po obnově slavnostně otevřely v roce 2014. Tam, kde dojde k materiální obnově památek, objevuje se snaha o jejich oživení v podobě pořádání kulturních i vzdělávacích akcí, které se nesnaží oslovovat pouze místní publikum. Program festivalu Šamajim je k dispozici i v angličtině a nejen letošní obsazenost ubytovacích zařízení v době konání festivalu vypovídala o účasti nedomácích návštěvníků.

Festivaly formují povědomí o Židech a utvářejí koncept židovské kultury prezentovaný veřejnosti. Z oblasti materiální kultury byly přiblíženy synagogy, hřbitovy a regionální židovské osídlení. V Třebíči se ale zájemci mohli seznámit též s kuchyní alsaských Židů a poznat košer víno. Z duchovní kultury věnovaly programy pozornost předním postavám židovské literatury, jako jsou Arnošt Lustig (Holešov), Isaac Bashevic Singer (Třebíč) nebo Franz Kafka: adaptaci jeho Procesu představil v Třebíči česko-izraelský projekt loutkového i činoherního divadla. Vzpomínání na Židy se letos pojilo i se stým výročím vzniku Československa a osobností prezidenta Osvoboditele, jehož unikátní cestu po tehdejší britské mandátní Palestině ukázala výstava „Masaryk a Svatá země“ i přednáška Marie Crhové.

Stejně jako samotná náboženská komunita je i vzpomínání na Židy relativně uzavřené, přestože lze obměňovat jeho formy i interpretaci. Spektrum však stále zahrnuje výše zmíněné prvky od architektonických památek, přes pogromy až po svědectví pamětníků. Opak platí pro oblast expresivní kultury, zejména hudby, u níž lineární rozměr času a snaha zaujmout současné publikum podmiňuje proměnlivost. Všechno to, co se dnes vejde pod označení „židovská hudba“ (ale i tanec) je dokladem trvalého působení invence a vynalézání. Návštěvníci se mohli setkat s nejrůznějšími interprety i vystoupeními

od hebrejských i jidiš písní a klezmeru v podání sólistů i souborů různého složení přes západní uměleckou hudbu (violoncellista Jiří Hošek s dcerou opět připomněli proslulé skladby skladatelů Poppera, Blocha a Brucha), až po různorodé fúze (holešovský soubor Corda Magico) včetně moravské cimbálky (strážnický soubor Capella na třebíčském festivalu v rámci besedy o košer víně, tanečníci z Hradištanu, kteří se podíleli na vystoupení RabiGabi a G. v Holešově). Samotní Židé zmizeli (nejen) ze všech tří festivalových měst, ale ať už skutečné nebo představované a reinterpretované prvky jejich hudby dnes všude převzali také příslušníci majority. Mezi interprety na festivalech stále jsou na jednu stranu ti, kteří se ke své židovské identitě hlásí, jako například zpěvačky Lenka Lichtenberg, Kateryna Kolcová-Tlustá (Holešov) či kantor Michal Foršt (Holešov, Polná). Na stranu druhou oblast klezmeru a také různá taneční tvorba láká i hudebníky bez židovských předků. Právě klezmer již není takovou živoucí tradicí jako v době etnomuzikologických sběrů Mojše Beregovského (1892–1961), ale globálním fenoménem. Podobně jako mnohé jiné žánry je truhlíci s proměnlivým obsahem hudebních prvků i mimohudebních charakteristik a významů. To bylo patrné v tvorbě skupin typu pražských „Der šenster gob“ (Třebíč), kteří se hlásí i k „romské“ a „balkánské“ hudbě. Hudební aktivity tohoto druhu poskytují dle Mirjany Lauševic (2007) tzv. *bezpečnou zábavu* – právě nedokonalá obeznámenost posluchačů s nimi, ale i jejich nedefinitivní charakteristika je činí atraktivní pro hudebníky i posluchače, protože pojmu mnoho původního, ale i nového a imaginárního. Návštěvníci festivalů tak mají dnes na výběr z široké škály projevů, vystupujících jako živoucí židovská hudební kultura.

Zita Skořepová (EÚ AV ČR, v. v. i.)